

УДК (1:316):329.12

ІДЕЯ ПРИВАТНОСТІ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ У ЖИТТІ ЛЮДИНИ

Людмила Слободянюк

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, Львів, 79000, Україна, slyudmyla@yahoo.com*

Досліджено ідею приватності та її значення в житті особи. Запропоновано концептуальне бачення приватності, яке полягає в розрізненні форм самоприватності та міжприватності, відповідно до яких можна характеризувати стосунки людини із собою та з іншими. Наголошено на необхідності зв'язку між приватним і публічним, через який формується соціальне життя.

Ключові слова: приватність, самоприватність, міжприватність, публічність, лібералізм, комунітаризм, особа.

Приватність – один із ліберальних ідеалів і важлива складова ідеї індивідуальної свободи в західноєвропейському розумінні. Це необхідна умова формування особи та її самоусвідомлення. *Основна мета* нашої статті – розкрити ідею приватності та її зв'язок із публічністю в соціально-філософському контексті, адже саме в такому контексті публічність на сьогодні малодосліджена в Україні і, на наше переконання, потребує глибшого аналізу. Натомість у західній соціально-філософській думці є чимало зацікавлених дослідників цієї проблематики. Нагадаємо, що приватність є фундаментально важливою не тільки в сучасному західному світі, а й у будь-якому суспільстві. Серед тих, хто робить внесок у дослідження цієї проблематики, – С. Бен, Дж. Гаус, Дж. Чепмен, Р. Фройнд, Н. Грос, А. Раян, Н. Спіро та багато інших.

Аналізуючи взаємозв'язок між приватним і публічним, західні науковці наголошують на його ускладненості, що часто призводить до труднощів у проведенні чіткої межі між ними та накладанні один на одного. Можна натрапити на роздуми з приводу наявності імпліцитних міркувань про різницю між приватним і публічним ще на початку зародження ліберальної думки, за часів Дж. Лока [5, с. 89 – 95], однак чіткого розрізнення в літературі на цю тему майже немає. Особливо це стосується сучасного світу взаємопроникних соціальних зв'язків і швидкоплинності ідей. Як вдало висловилася російська дослідниця, “приватне і публічне переплітаються в єдиний клубок соціальних взаємодій” [1, с. 142]. Приватне і публічне змінюються, впливаючи одне на одного та формуючи нові кордони й можливості в житті кожної людини.

“Публічне” та “приватне” мають граматичну форму прикметників. Це означає, що ми вживаємо їх разом з іменниками. Наше перше запитання: “До яких

саме іменників застосовуємо ці дві характеристики? Що можемо назвати “публічним” чи “приватним” (або ні “публічним”, ні “приватним”)?” Базуючись на дослідницькій літературі, а також керуючись власною інтуїцією, ми зробили висновок, що можна виокремити три загальні класи речей, які ми пропонуємо характеризувати в такий спосіб:

- матеріальні речі (наприклад, приватний пляж);
- стан справ (наприклад, публічна подія);
- те, що містить елементи першого і другого (наприклад, приватна кореспонденція).

Звісно, вони не існують незалежно один від одного. Комплексно взаємодіючи між собою та створюючи мережу взаємозв'язків, постають як концептуальні єдності культурного простору. На нашу думку, у такий спосіб формуються приватність і публічність (як більш узагальнені категорії), що таким чином виявляють себе як складники особи, і навіть ширше – як складники соціального буття.

Особливу увагу в соціальній філософії сучасності приділяють ідеї приватності. Існує твердження, що вона є одним із визначальних аспектів індивідуальності людини і соціальної системи загалом. “Приватність має набагато розгалуженіший та інтимніший стосунок до всієї структури людських взаємодій і цінностей і до природи індивідуальної особистості. Якщо приватність процвітає, багато чого іншого процвітатиме. Якщо приватність руйнується, багато чого іншого, для нас важливого, буде зруйновано. Якщо приватність змінюється, багато чого іншого зміниться” [10, с. 71]. У контексті цього твердження сучасні процеси розвитку та зміни уявлень про приватне та публічне набувають обопільного спрямування: ми вважаємо, що сучасна ситуація значною мірою впливає на уявлення про їхнє співвідношення та про їхні взаємні кордони, а зсуви в уявленнях про ці сфери людської життєдіяльності по-новому означають сучасність як таку.

Первинне наближення до ідеї приватності виявляє її як вольове обмеження спілкування з іншими або обмеження такого спілкування певною групою людей, важливих для особи [11, с. 94]. Спілкування в цьому контексті розглядають у найширшому значенні – як фізичну, емоційну, інформаційну та будь-яку іншу взаємодію між людьми в соціальній групі. У цьому аспекті приватність тісно пов'язана з численною кількістю інших категорій соціальної філософії та філософської антропології, серед яких секретність, інтимність, ізоляція, самотність, автономія, свобода як така тощо.

Важливим є питання взаємозв'язку приватного й публічного та ролі цього взаємозв'язку в житті людини. На думку Стенлі Бена та Джеральда Гауса, публічне та приватне містять таке різноманіття нюансів, що це може спантеличити того теоретика, який намагається певним чином зафіксувати їх, відтворюючи структуру їхньої ролі та впливу в соціальному житті. Треба

наголосити, що у своїй розвідці ми насамперед цікавимося ліберальним розумінням приватності й публічності, “входженням” їхнього взаємозв’язку в спосіб нашої самоорганізації та нашого життя. С. Бен та Дж. Гаус виокремлюють сутнісні виміри приватного та публічного, а саме: доступ, діяльність та інтерес [4]. Доступ, зі свого боку, має підвиміри фізичного доступу, діяльнісного доступу, інформаційного та ресурсного доступів. Усі вони тісно пов’язані одне з одним, а також поєднують поняття приватності з іншими. Ми вважаємо, що особливий зв’язок існує між першими трьома підвимірами: інформація та діяльність, які відбуваються в певному місці. На думку багатьох інших авторів, ці підвиміри часто є визначниками приватності. “Я вважаю центральним елементом в ідеї приватності право контролювати, яку інформацію люди мають щодо певних сфер нашого життя, і зобов’язання інших людей оминати ті сфери – це не зобов’язання не знати про нас, але зобов’язання не намагатися знати все”, – зазначає А. Раян [8, с. 151].

Проілюструємо виокремлення інформаційного виміру приватного як одного з найбільш фундаментальних для розуміння досліджуваної проблеми. С. Бен у статті “Приватність, свобода та повага до особи” [2] аналізує природу приватного. Передусім він досліджує корені загального принципу приватності і знаходить їх в ідеї поваги до особи. Учений аналізує випадки, щодо яких можна застосувати поняття приватного й обґрунтувати тлумачення останнього. Він робить висновок, що коли йдеться про приватність, це насамперед стосується досягнення, усвідомлення людиною самої себе та взаємодії цього досягнення-усвідомлення з її сприйняттям іншою людиною. Саме так і починає діяти принцип поваги до особи та визнання її незаперечної цінності.

Беручи за приклад загальний випадок, коли певна людина може просто спостерігати впродовж тривалого часу за діями іншої (чи інших), навіть у публічному місці і за умови, що ці дії не є приватними в нормативному сенсі цього терміна, С. Бен ставить запитання про те, наскільки це можна розглядати як порушення приватності того, за ким скрупульозно спостерігають. І саме в цьому контексті дослідник висуває ідею поваги до особи. Питання полягає в самій суті зв’язку, який тоді вибудовується між спостерігачем та об’єктом його спостереження. Не йдеться про щось специфічно приватне (що майже завжди зумовлене перебуванням у певній культурі певного суспільства з його особливостями та визначеними правилами), а про будь-яку діяльність, притаманну соціалізованій людині. Отже, факт спостереження важливий у зв’язку з тим, відомо чи ні про це, так би мовити, об’єктові спостереження і чи він/вона не заперечує проти цього. Адже саме знання того, що на нас дивляться, може змінити зміст діяльності. Тут чітко задіяно вимір інформаційного доступу. Таким чином, повага до особи в цій ситуації полягає у ставленні до людини як до особи, а не як до суто предмета спостережень, і врахування думки особи з приводу такої уваги до її постаті.

Звісно, ідея приватності не обмежується спостереженнями одних людей за іншими. Вона значно глибша й вагоміша. С. Бен використовує свій приклад як первинне наближення до проблеми, первинну спробу її осягнення. Ми розглянули його ідею задля демонстрації можливого обґрунтування цінності приватності як такої. Таке обґрунтування ми характеризуємо як етичне. Окрім нього, пропонуємо виокремити та визначити такі обґрунтування цінності приватності як соціального та індивідуального феномена: психологічне (важливість приватності для формування цілісної психічно здорової особи), соціологічне (необхідність існування приватності як запоруки багатьох інституцій суспільства), культурологічне (неминучість існування приватності в різних її формах у різних культурах та суспільствах різного типу як однієї з характерних ознак їхньої типологізації).

Розвиваючи свої ідеї, С. Бен та Дж. Гаус пропонують можливий підхід до розрізнення приватного та публічного [4]. Він передбачає різницю між дихотомічним і континуумним (або суцільним, цілісним) розуміннями понять і різноманітних феноменів. Ми визначаємо цей підхід як методологічне розрізнення, інструментально допоміжне для подальшого аналізу ідей. Дихотомічне розуміння – намагання провести чітку лінію між двома поняттями або явищами, щодо нашого дослідження – намагання чітко відокремити приватне від публічного, розглядаючи їх у виразному протистоянні одне до одного, як полюси двох векторів, спрямованих у протилежні боки. Однак часом досить важко розділити повноту спектру існування тільки на дві форми антагоністичного спрямування. Це стосується не тільки досліджуваного питання, а й інших понять та ідей. Саме тому існує інше розуміння взаємозв'язку: континуумне (суцільне, цілісне) розуміння розглядає та категоризує приватне і публічне в контексті континууму, який не є чітко розділеним на дві частини, але поступово змінюється від однієї протилежності до іншої. Континуумне розуміння дає змогу деяким речам (діям, подіям та ін.) не бути ані цілковито приватними, ані, з іншого боку, однозначно публічними. Це розуміння допускає інші можливості аналізу соціального життя. Не таке просте, як дихотомічне, континуумне розуміння відкрите до багатополярності й багатовимірності (які протиставляють біполярності та двовимірності). Це сприяє багатовимірності зв'язку між приватним і публічним.

В іншій статті – “Ліберальна концепція публічного та приватного” – С. Бен та Дж. Гаус виокремлюють ще два основні підходи до розрізнення приватної та публічної сфер: індивідуалістична та органічна моделі [3]. Перша – індивідуалістична – розглядає індивіда в його або її приватності, самого(у) по собі як первинну форму. Цю модель переважно підтримує лібералізм. Вона апелює до найбільш базового почуття – буття собою в контексті своєї приватності та індивідуальної самосвідомості. Приватність розглядають як одну з найфундаментальніших умов для розвитку особистості. Друга – органічна модель

– трактує найближчу соціальну групу як первинну форму. Здебільшого під такими первинними соціальними групами розглядають родину та інше найближче оточення, через яке ми стаємо членами суспільства. Приватність у цій інтерпретації набуває іншого значення. Її асоціюють із тим, що існує між найближчими членами певної групи (спільноти). А отже, заперечують, що приватність означає лише “буття-окремо-від-інших” – як його означає, наприклад, дослідник Майкл Вайнштайн [11, с. 88]. Приватність розкриває себе в цьому контексті як глибший та більш значущий феномен. Адже саме через приватність можна творити та розвивати особливі стосунки з визначеним колом людей. Парадоксальним, але закономірним чином той самий М. Вайнштайн водночас стверджує у своїй статті, що “...часто приватності шукають як засобу поглиблення свого зв’язку з іншими” [11, с. 91]. Отож і значення “буття-окремо-від-інших” розкриває себе змістовніше: його можна трактувати і як перебування людини наодинці із собою, і як перебування разом із важливою, близькою людиною (або групою людей), окремо від решти світу (“інших”).

Таким чином, враховуючи індивідуалістичну та органічну моделі разом із нашими міркуваннями щодо можливості різного розуміння приватності, пропонуємо виокремити та визначити дві різні форми приватності: приватність як самоприватність та приватність як міжприватність (або інтерприватність). Очевидно, самоприватність дуже близька до ідеалів лібералізму. Самоприватність закладає основи індивідуалізму, тоді як міжприватність закладає основи “комунітаризму”. Розглянемо кореляцію між цими ідеями та розрізнення між ними, яке ми запропонували, докладніше.

Відмінність між самоприватністю та міжприватністю, на нашу думку, можна продуктивно охарактеризувати в контексті дискусії між лібералізмом та комунітаризмом, яка триває в сучасній західній соціально-філософській думці. Вважаємо, що наше розрізнення може допомогти проаналізувати різницю між ліберальним та комунітаристським підходами до ідеї формування особи та особистої ідентичності в суспільстві. Нагадаємо твердження англомовної дослідниці Джулі Інєс, яка пише про дві лінії аргументів поцінування приватності, які наводять у літературі на цю тему: “Насамперед, приватність цінна завдяки своїм наслідкам; вона забезпечує формування близьких, інтимних стосунків. По-друге, цінність приватності не залежить від її наслідків; вона походить від нашої поваги до особи як до того, хто раціонально обирає” [7, с. 95]. Отже, є чітка відповідність комунітаристським і ліберальним ідеалам і двом формам приватності, які ми виокремили, тобто зосередження уваги передусім на міжприватності (перший варіант) та самоприватності (другий варіант).

В основі поглядів лібералізму – ідея самоприватності, яку ніхто не має права порушувати. Під самоприватністю розуміємо здатність особи приймати незалежні рішення і бути відповідальною(им) за них, обирати цілі і бути суб’єктом моральних дій (і в цьому значенні самоприватність близька до автономії).

Лібералізм вважає, що ці здібності насамперед роблять нас людьми та громадянами. Власне, у цьому контексті починає діяти принцип свободи особи від втручання інших.

Однак ніхто не спроможний існувати в повній самоприватності. Кожна людина в процесі свого зростання та формування вступає в контакт з іншими членами своєї спільноти. Таким чином можна трактувати деякі твердження про приватність, висловлені в різноманітній літературі на цю тему. Наприклад: “Абсолютна приватність неможлива та нестерпна. Люди не народжені жити в ізоляції; вони не можуть розвиватися окремо від інших. Вони повинні ділитися своїми життями та своїми таємницями” [9, с. 231]. Контакти важливі та суттєві для особи, визначають її моральні, культурні, національно-етнічні настанови. У такий спосіб, на нашу думку, виникає міжприватність. Ми вважаємо, що вона – в основі певних соціетальних структур, як підґрунтя нашого так званого “соціального (або групового) чуття”.

Крім того, за основу виокремлених двох форм приватності можна розглядати те, що ми первинно визначаємо як запоруку нашої приватності. “Кордони діють у два способи. Є обмеження щодо того, що відомо, та обмеження з приводу того, хто може це знати” [6, с. 170]. У першому випадку наголошують на самовизначальному аспекті приватності: людина як незалежна особа комунікує, передає якусь загальну інформацію про себе через свої характер, виявлені емоції та почуття, рішення, вчинки тощо (і має право на власний розсуд залишити щось поза публічною увагою). Це самоприватність у її чистому ствердженні та захисті її можливостей. У другому випадку наголошують на міжособистих стосунках та наданні ексклюзивної інформації про себе через свої приватні зв’язки з визначеними Іншими, які наповнюють життя особливим сенсом. Така приватність передбачає взаємний діалог та створення особливого простору між особами, який ми окреслюємо як форму міжприватності.

Отже, на нашу думку, дискусію між лібералізмом та комунітаризмом можна розглядати і як незгоду щодо того, що є первинним у контексті формування особи: само- чи міжприватність. Лібералізм визначає самоприватність як таку, що передує решті форм соціального життя. При цьому треба визнати, що лібералізм як такий містить дві визначальні ідеї, дотичні до нашого розмежування двох типів приватності: йдеться про свободу робити те, що особа сама вважає за потрібне в конкретній ситуації, свободу невтручання інших у її життя (основа самоприватності); а також про свободу об’єднань, свободу створювати асоціації та добровільно задіюватися в певні стосунки та зобов’язання (основа міжприватності). Однак домінування в лібералістів першої ідеї, основну увагу до неї ми не ставимо під сумнів. Водночас комунітаризм захищає первинність міжприватності, через яку, згідно з цією ідеологією, формується самоприватність. Саме так ми пропонуємо інтерпретувати наголошування комунітаризму на моральній ідентичності, яка формується через групову ідентичність. Ми вважаємо,

що в цьому питанні треба враховувати обидві складові – і самоприватність, і міжприватність, адже вага обох феноменів у житті людини фактично однакова та важлива. Крім того, хочемо також підкреслити, що вони значною мірою взаємозалежні, можуть існувати тільки в тісній кореляції та єдності.

Повертаючись до основної тези нашої розвідки, наголошуємо, що приватність у західній ліберальній традиції постає як невід’ємне, незаперечне благо. Водночас, на нашу думку, не можна стверджувати, що публічне, як протилежність приватного, є небажаним злом. Як ми вже зазначили на початку статті, саме взаємодія приватного та публічного є основою творення соціального життя та соціальності як такої. Вони становлять нерозривний зв’язок, що формує людину. Однак очевидно, що впродовж усієї історії людства цей зв’язок вибудовували по-різному, і це одна з граней історично різних образів людини.

-
1. Барсукова С. Приватное и публичное: диалектика диспозиции // Полис, 1999. – № 1. – С. 137–147.
 2. Benn Stanley L. Privacy, Freedom, and Respect for Persons // Privacy / edited by J. Roland Pennock and John W. Chapman. – New York: Atherton Press, 1971. – P. 1–26.
 3. Benn Stanley I. Gaus Gerald F. The Liberal Conception of the Public and the Private // Public and Private in Social Life / edited by S. I. Benn and G. F. Gaus. – London: Croom Helm, 1983. – P. 31–65.
 4. Benn Stanley I. Gaus Gerald F. The Public and the Private: Concepts and Action // Public and Private in Social Life / edited by S. I. Benn and G. F. Gaus. – London: Croom Helm, 1983. – P. 3–27.
 5. Brenkert George G. Political Freedom. – London – New York: Routledge, 1991. – 278 p.
 6. Gross Hyman. Privacy and Autonomy // Privacy / edited by J. Roland Pennock and John W. Chapman. – New York: Atherton Press, 1971. – P. 169–181.
 7. Inness Julie C. Privacy, Intimacy, and Isolation. – New York – Oxford: Oxford University Press, 1996. – 157 p.
 8. Ryan Alan. Private Selves and Public Parts // Public and Private in Social Life / edited by S. I. Benn and G. F. Gaus. – London: Croom Helm, 1983. – P. 135–54.
 9. Silber John R. Masks and Fig Leaves // Privacy / edited by J. Roland Pennock and John W. Chapman. – New York: Atherton Press, 1971. – P. 226–235.
 10. Simmel Arnold. Privacy Is Not an Isolated Freedom // Privacy / edited by J. Roland Pennock and John W. Chapman. – New York: Atherton Press, 1971. – P. 71–87.

11. Weinstein Michael A. The Uses of Privacy in the Good Life // Privacy / edited by J. Roland Pennock and John W. Chapman. – New York: Atherton Press, 1971. – P. 88–104.

THE IDEA OF PRIVACY AND ITS MEANING IN HUMAN'S LIFE

Liudmyla Slobodianiuk

*L'viv Ivan Franko National University, Univrsytets'ka Str., 1,
L'viv, 79000, Ukraine, sllyudmyla@yahoo.com*

The idea of privacy and its meaning in the life of a person was investigated. A conceptual vision of privacy was introduced and developed: differentiation between the forms of self-privacy and inter-privacy. The relationships with other people and with oneself could be characterised according to these two forms of privacy. A necessary connection between the private and the public through which a social life is formed was asserted

Key words: privacy, self-privacy, inter-privacy, publicity, liberalism, communitarianism, person.

*Стаття надійшла до редколегії 25.02.2008
Прийнята до друку 31.03.2008*